

BARTOSZ ŁUKASZEWSKI

Collegium Humanum

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Fundacja „Naszym Dzieciom”

ORCID iD: 0000-0002-1871-412X

CZAS WOLNY POLAKÓW W KONTEKŚCIE POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO

FREE TIME OF POLISH PEOPLE IN THE CONTEXT OF TOURISTIC POTENTIAL

Wstęp

Zagadnienia pracy i czasu wolnego zyskują na znaczeniu szczególnie w dzisiejszej, ponowoczesnej rzeczywistości, a zatem w obliczu dynamicznego rozwoju technologicznego, społeczeństwa sieciowego, zdigitalizowanego¹, określanego również jako społeczeństwo ryzyka². Janusz Mariański przytacza w tym kontekście aż 158 kategorii opisujących różne aspekty specyfiki funkcjonowania współczesnego społecznego systemu³. Oczywiście stwierdzenie, iż człowiek posiada prawo do pracy, implikuje posiadanie przez niego prawa do czasu wolnego i odpoczynku w jego zakresie. Jest zatem w prawie do pracy zapośredniczone. Są one immanentnie związane społecznie, ekonomicznie czy też biopsychologicznie (w związku z koniecznością reprodukcji zasobów indywidualnych i grupowych). Instytucje państwowe winny stać na straży nie tylko możliwości zatrudnienia, ale również fizycznej i mentalnej regeneracji po wykonaniu przez jednostkę obowiązków związanych z pracą zawodową. Zaawansowane potrzeby społeczne w zakresie organizacji czasu wolnego determinują rozwój potencjału turystycznego, stymulując jeden z kluczowych współcześnie sektorów systemów gospodarczych społeczeństw rozwijających się i rozwiniętych.

Nieodzowne wydaje się w powyższym świetle odniesienie do koncepcji odpowiedzialności społecznej, stanowiącej syntezę szeregu reguł tworzących fundamenty społecznej gospodarki rynkowej, które korespondują m.in. z katolicką nauką społeczną (KNS), a zatem zasad godności osoby ludzkiej, solidarności czy też pomocniczości. W ostatnich latach znaczenie owej koncepcji podnosi szczególnie papież Franciszek (w odniesieniu

¹ V. M. Castells, *Spółczesność sieci*, tłum. M. Marody et al., PWN, Warszawa 2007.

² V. U. Beck, *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, tłum. S. Cieśla, Scholar, Warszawa 2002.

³ J. Mariański, *Religia w społeczeństwie ponowoczesnym*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2010, s. 19–20.

do konieczności spłaty tzw. zadłużenia społecznego⁴), a w sposób skrótowy ujęta ona została m.in. w publikacji *Odpowiedzialność społeczna dzisiaj* Alfreda Klosego poświęconej pamięci austriackiego socjologa Johannes Messnera. Jak stwierdza pierwszy z wymienionych autorów, prawa człowieka bywają łamane nie tylko przez działalność terrorystyczną, represje, zabójstwa, ale również w wyniku istnienia niesprawiedliwych struktur ekonomicznych⁵. Działania zogniskowane wokół chęci wytworzenia warunków umożliwiających niepoohamowaną maksymalizację zysku, tworzenie zależności wyzyskujących zasoby partnerów wymiany ekonomicznej – czyli podstawy tzw. zadłużenia społecznego – należy określać jako „niemoralne, niesprawiedliwe i bezprawne”⁶. Św. Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus* wskazał dobitnie na konieczność zakwestionowania „mentalności, która [...] ludzi i narody – traktuje jako ciężar i jako dokuczliwych natrętów roszcujących sobie prawa do użytkowania tego, co wytworzyli inni”⁷.

W tym miejscu zasada odpowiedzialności społecznej znajduje swoje podstawowe zastosowanie. W jej świetle społeczeństwo to wspólnota ludzi powołana do wzajemnego wsparcia w realizacji egzystencjalnych celów życiowych⁸. Każda decyzja ważna ze względu na znaczenie społeczne winna być zorientowana na dobro wspólne. Kierowanie się korzyściami ogółu w sytuacji pełnienia funkcji i zajmowania stanowisk tzw. publicznej użyteczności czy też publicznego zaufania bywa szczególnie trudne, gdy ogólnie funkcjonuje dominacja interesów partykularnych i oddziaływania określonych grup interesu – „[...] znalezienie odpowiedniej równowagi oznacza decyzję podjętą przez odpowiedzialne sumienie”⁹. Nie ulega wątpliwości, iż szeroka, instytucjonalna realizacja zasady odpowiedzialności społecznej zapewnia wzrost poczucia bezpieczeństwa egzystencjalnego obywateli. Zasada ta funkcjonuje w pełni szczególnie w rozwiązaniach ustrojowych bazujących na koncepcji zrównoważonego rozwoju¹⁰.

W tym kontekście należy stwierdzić, iż „[...] człowiek jest czymś więcej niż tylko pracą, zarabianiem pieniędzy i konsumpcją. Człowieka tworzą również uwolniona wolność, święto i świętowanie [...]”¹¹. Posiadanie czasu wolnego jest konieczne dla realizacji przez rodzinę jej podstawowych funkcji, a jego praktyczna, prorozwojowa organizacja stanowi czynnik przeciwdziałający zróżnicowanym zachowaniom ryzykownym. W aspekcie ekonomicznym natomiast racjonalny podział pomiędzy obowiązkami zawodowymi a czasem wolnym zwiększa efektywność pracy. Jak stwierdza Joseph Höffner, „[...] to, w jakim

⁴ Papież Franciszek kard. Jorge Mario Bergoglio, *Chciałbym Kościoła ubogiego dla ubogich*, Wydawnictwo M, Kraków 2013, s. 33–40.

⁵ Cf. A. Klose, *Odpowiedzialność społeczna dzisiaj*, tłum. Z. Kowalska, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1999, s. 21–24.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 18.

⁹ Ibidem, s. 19.

¹⁰ V. *Order Ethics: An Ethical Framework for the Social Market Economy*, C. Luetge, N. Mukerji, Springer, New York 2016; J. Mariański, *Kościół katolicki a społeczna gospodarka rynkowa*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 2000, t. 7, nr 2, s. 199–218.

¹¹ J. Höffner, *Chrześcijańska nauka społeczna*, red. L. Roos, tłum. I. Bokwa, Wydawnictwo Fundacji ATK, Warszawa 1999, s. 143.

stopniu czas wolny jest w stanie wzbogacić człowieka, staje się widoczne wtedy, gdy umieścimy czas wolny w ramach czterech obszarów odniesień człowieka: w jego świecie wewnętrznym, w jego środowisku naturalnym, w jego środowisku ludzkim i w świecie nadprzyrodzonym¹². Postulat organizacji życia społecznego uwzględniającej wygospodarowywanie i sposób wykorzystania czasu wolnego nie ma jedynie charakteru humanistycznego – „[...] historia religii uczy, że wypoczynek od pracy miał pierwotnie charakter religijny”¹³. Wprowadzenie do rytmu tygodnia wydzielonego dnia przeznaczonego na zaakcentowanie tożsamości człowieka, a jednocześnie uwzględniającego szeroką potrzebę życia rodzinnego i samorozwoju, organizuje życie społeczne w kierunku pełnego respektowania tak prawa do pracy, jak do odpoczynku – „[...] w rytmie tygodnia musi zostać wydzielony pewien dzień jako dzień wolny od pracy dla całego społeczeństwa”¹⁴. Zarówno kodeks pracy, jak i elementarna logika reprodukcji siły roboczej uwzględniają wielodniowy urlop wypoczynkowy przysługujący pracownikowi w wybranym (najczęściej letnim) okresie. Tego typu prawne rozwiązanie umożliwia rozwój szeroko pojętej turystyki i rekreacji.

W celu możliwie jak najbardziej kompleksowej analizy wpływu zakresu czasu wolnego Polaków na potencjał turystyczny na podstawie dostępnych danych statystycznych w niniejszym artykule przedstawiono tendencje w jego organizacji od roku 1976 do dzisiaj, rozplanowanie niedzieli na tle innych dni tygodnia, wartości Polaków w kontekście zagospodarowania czasu wolnego, a także elementy życia religijnego społeczeństwa. Wykorzystano technikę metaanalizy danych zastanych na polu szeroko pojętych metod ilościowych – zestawienie komparatywne, a także możliwą syntezę dostępnych danych w zakresie określonej problematyki i ich ponowne przetwarzanie prowadzące do wyciągnięcia aktualnych wniosków. W zakresie prezentacji charakterystyki niedzieli w życiu Polaków uwzględniono próbę zidentyfikowania i zaakcentowania elementów potencjalnej zmiany społecznej po wprowadzeniu Ustawy z dnia 10 stycznia 2018 roku o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni. Rezultaty skorelowano z potencjałem rozwojowym poszczególnych specjalizacji turystyczno-rekreacyjnych.

Czas wolny Polaków w latach 1976–2018

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, iż czas wolny jest częścią budżetu czasu¹⁵, która nie jest zajęta przez pracę zarobkową normalną i dodatkową ani przez systematyczne kształcenie się bądź też zaspokojenie elementarnych potrzeb fizjologicznych (sen, posiłki, higiena), ani też przez stałe obowiązki domowe (gotowanie, pranie, sprzątanie, opieka nad niesamodzielnymi członkami rodziny) i może być spożytkowana bądź

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, s. 144.

¹⁴ Ibidem, s. 145.

¹⁵ Budżet czasu, czyli ogół czasu poświęcanego na wykonywanie typowych czynności w danym społeczeństwie dziennie bądź też w szerszych przedziałach czasowych, uwzględniający zarówno pracę zawodową, jak i czas wolny. V. GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część I*, Warszawa 2015, s. 20–21.

na wypoczynek, bądź na życie rodzinne, obowiązki społeczne i aktywność przynoszącą doraźne korzyści¹⁶. Czas wolny można definiować w postaci „czystej”, następnie jako specyficzne zachowania w nim podejmowane oraz jako stan umysłu. Z punktu widzenia badania budżetu czasu i sposobów jego organizacji najistotniejsze jest definiowanie w formie „czystej” oznaczającej, że jest naturalnym elementem egzystencji człowieka. Stanowi część jego 24-godzinnego budżetu czasu oraz jest wolny od jakichkolwiek czynności obligatoryjnych. Rozumienie czasu wolnego jako specyficznych zachowań w nim podejmowanych oznacza, że jest on przekształcany w działania o charakterze zarówno biernym, jak i czynnym. Aktywności te sprawiają przyjemność człowiekowi mając na celu odpoczynek (w znaczeniu fizjologicznym, psychicznym i duchowym), a także relaks i satysfakcję w zależności od subiektywnych preferencji oraz społecznie przyjętych norm i rytuałów. Czas wolny jako stan umysłu (tzw. duchowy wymiar czasu wolnego) rozumiany jest jako czas samourzeczywistnienia i samodoskonalenia – realizacji wyższych potrzeb psychicznych¹⁷.

Problematyka struktury czasu wolnego Polaków i ich preferencji w tym zakresie jest stale obecna w debacie publicznej, jednak z racji samego charakteru dyskursu medialnego nie posiada pogłębionego charakteru. Pomimo to analiza samych materiałów prasowych, artykułów, komunikatów i krótkich informacji w formie newsów ukazuje wstępny obraz organizacji czasu wolnego w społeczeństwie, uwypuklając również istniejące na tym polu problemy. Wśród aktywności najczęściej wybieranych przez Polaków wymieniane są stale¹⁸:

- korzystanie z Internetu;
- oglądanie telewizji;
- szeroko pojęte życie towarzyskie;
- aktywność kulturalna (w tym uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych);
- aktywność sportowa (w tym uczestnictwo w wydarzeniach sportowych);
- zamiłowania osobiste/hobby.

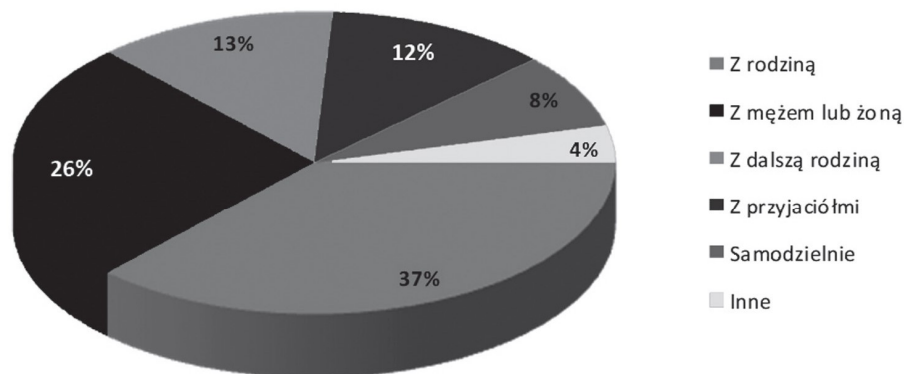
Charakter więzi społecznych dominujących w Polsce determinuje specyfikę interakcyjnego aspektu spędzania czasu wolnego. Poniższy wykres prezentuje rozkład danych w zakresie odpowiedzi na pytanie dotyczące osób, w których towarzystwie przebywają najchętniej poza pracą zawodową¹⁹.

¹⁶ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1972, za: B. Kolny, *Analiza czasu wolnego w budżecie czasu Polaków*, „Handel Wewnętrzny” 2016, nr 2, s. 228–229.

¹⁷ M. Bombol, *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społecznego*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2008, za: B. Kolny, *Analiza...*, op. cit., s. 228–229.

¹⁸ V. 6 marca 2018 – *Życie kulturalne i sposoby spędzania czasu wolnego Polaków*, <http://www.radiopik.pl/139,353,6-marca-2018-zycie-kulturalne-i-sposoby-spedzani> [24.09.2019]; *Życie kulturalne i sposoby spędzania czasu wolnego Polaków (sondaż)*, <http://ciekaweliczby.pl/zycie-kulturalne-sposoby-spedzania-czasu-wolnego-polakow/> [24.09.2019].

¹⁹ V. CBOS, *Więzi społeczne*, komunikat z badań nr 151/2017, 2017; v. CBOS, *Polacy najchętniej spędzają czas wolny z najbliższą rodziną*, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1085805,polacy-najchetniej-z-rodzina.html> [24.09.2019].

Wykres 1. Spędzanie czasu wolnego przez Polaków

Źródło: CBOS, *Więzi społeczne*, komunikat z badań nr 151/2017.

Jak wynika z powyższego wykresu, Polacy preferują spędzanie czasu wolnego przede wszystkim z najbliższą rodziną (37%), ewentualnie jedynie z mężem lub żoną, a także z dalszą rodziną. Wskazania dotyczące podstawowego kręgu znajomościowego to aż 76% ogółu deklaracji. Wolny czas z przyjaciółmi spędza 12% Polaków, a 8% samodzielnie. W tym świetle alarmujące wydają się dane Głównego Urzędu Statystycznego, z których wynika, iż prawie 20% osób nie ma czasu wolnego w dni powszednie²⁰, a ponad 80% zostaje w pracy po godzinach²¹. Takie deklaracje składają głównie osoby w wieku produkcyjnym (25–34 i 35–44 lata), które czas wolny winny przeznaczać zarówno na życie rodzinne i towarzyskie, jak i na wszelakie aktywności prorozwojowe. Ów fakt bez wątpienia związany jest z transformacją ustrojową i obserwowaną zmianą społeczną w zakresie stylu życia w okresie ostatnich 44 lat (w roku 1976 przeprowadzono pierwsze ugruntowane badanie tzw. budżetu czasu Polaków). Zauważalne zmiany w latach 1976–2003 – jeśli chodzi o dobowy czas wykonywania danych czynności oraz odsetek osób je podejmujących – prezentuje tabela 1.

²⁰ V. GUS: *prawie jedna piąta Polaków nie ma w dni powszednie czasu wolnego*, <https://www.rp.pl/Dane-gospodarcze/302129968-GUS-prawie-jedna-piata-Polakow-nie-ma-w-dni-powszednie-czasu-wolnego.html> [24.09.2019].

²¹ V. *Polacy pracoholicy – ponad 80% z nas zostaje w pracy po godzinach*, <https://www.payback.net/pl/baza-wiedzy/komunikaty-prasowe/raport/polacy-pracoholicy-ponad-80-z-nas-zostaje-w-pracy-po-godzinach/> [12.09.2019].

Tabela 1. Tendencje w zakresie organizacji czasu wolnego w przedziale 1976–2003²²

Czynność	Czas wykonywania (w minutach) ²³	Odsetek wykonujących (%)
Ćwiczenia osobiste, wycieczki sportowe	- 82	+ 22,3
Spotkania towarzyskie	- 78	-
Odpoczynek bierny	- 35	-
Teatr, balet, koncerty	- 20	-
Kino	- 16	-
Zamiłowania osobiste	- 15	+ 13,3
Słuchanie radia	- 14	-
Czytanie gazet i czasopism	- 3	-
Czytanie książek	- 6	-
Praktyki religijne	+ 9	+ 3,5
Oglądanie telewizji	+ 19	+ 22,7

Źródło: B. Kolny, *Analiza czasu wolnego w budżecie czasu Polaków*, „Handel Wewnętrzny” 2016, nr 2 (361), s. 232–238.

Największy spadek zanotowano przy weryfikacji czasu przeznaczanego przez Polaków na ćwiczenia osobiste i wycieczki sportowe – o 1 godzinę i 22 minuty, przy czym odsetek osób wykonujących te czynności wzrósł o 22,3%. Czas przeznaczony na spotkania towarzyskie uległ skróceniu o 1 godzinę i 18 minut. Na odpoczynek bierny przeznaczano o 35 minut mniej niż w roku 1976, na aktywności kulturalne, takie jak teatr, balet i koncerty – o 20 minut, zaś na kino – o 16 minut. Czas przeznaczany na zamiłowania osobiste zmniejszył się o 15 minut, przy czym odsetek osób podejmujących czynności w tym zakresie wzrósł o 13,3%; o 14 minut zmniejszył się czas wykorzystywany na słuchanie radia, a o 6 minut – na czytanie książek. Czas poświęcany na praktyki religijne zwiększył się o 9 minut, przy jednoczesnym wzroście odsetka o 3,5%; przeznaczany na oglądanie telewizji – o 19 minut, a odsetek osób o 22,7%.

W stosunku do roku 1976 budżet czasu wolnego Polaków uległ skróceniu aż o 4 godziny i 31 minut. Kolejne zmiany w strukturze organizacji zanotowano w latach 2003–2013.

Tabela 2. Tendencje w zakresie organizacji czasu wolnego w przedziale 2003–2013²⁴

Czynność	Odsetek wykonujących (%) ²⁵
Korzystanie z komputera / Internetu	+ 21,8
Zamiłowania osobiste, hobby i gry	+ 17,8
Odpoczynek bierny	+ 6,6

²² B. Kolny, *Analiza...*, op. cit., s. 232–238.

²³ W kolejności rosnącej – od największego spadku do największego wzrostu.

²⁴ B. Kolny, *Analiza...*, op. cit., s. 232–238.

²⁵ W kolejności malejącej – od największego wzrostu do największego spadku.

Czytanie książek	+ 1,8
Sport i rekreacja	+ 1,2
Praktyki religijne	- 3,5
Oglądanie telewizji	- 4
Dobrowolna praca w organizacjach	- 7,6
Czytanie czasopism i dzienników	- 11
Życie towarzyskie i rozrywki	- 12,2

Źródło: B. Kolny, *Analiza czasu wolnego w budżecie czasu Polaków*, „Handel Wewnętrzny” 2016, nr 2 (361), s. 232–238.

W roku 2013 w stosunku do 2003 o 21,8% wzrósł odsetek osób korzystających z komputera i Internetu. Wśród respondentów deklarujących zamiłowania osobiste, hobby i gry jako główny sposób spędzania czasu wolnego zanotowano wzrost o 17,8% (z 18,6% do 36,4%). O 6,6% wzrósł odsetek osób deklarujących bierny odpoczynek, a o 1,8% – czytających książki. Od roku 2003 do 2013 zanotowano również wzrost o 1,2% odsetka osób uczestniczących w sporcie i rekreacji (w tym deklarujących ćwiczenia fizyczne). Odsetek osób uprawiających sport i deklarujących aktywną rekreację zwiększył się z 25,9% do 26,3%, a osób deklarujących wykonywanie ćwiczeń fizycznych – o 0,8%. O 3,5% spadł odsetek osób uczestniczących w praktykach religijnych, o 2 minuty wydłużył się czas przeznaczony na uczestnictwo w liturgiach i nabożeństwach, a o 4% zmniejszyła się liczba osób oglądających telewizję. Dobrowolnej pracy w organizacjach i poza nimi poświęcało swój czas 29% osób w roku 2003, zaś po 10 latach odsetek ten zmalał do poziomu 22,4% (spadło 7,6%). Aż o 11% zmniejszył się odsetek osób deklarujących czytanie czasopism i dzienników (co potencjalnie korelować może ze wzrostem odsetka osób korzystających z Internetu), natomiast na płaszczyźnie życia towarzyskiego i rozrywek zauważalny jest spadek o 12,2% – 64,3% badanych w latach 2003/2004 deklarowało życie towarzyskie jako preferowaną formę organizacji czasu wolnego, a 52,1% w roku 2013.

W stosunku do roku 2003 budżet czasu wolnego Polaków się nie zmienił (4 godziny i 39 minut).

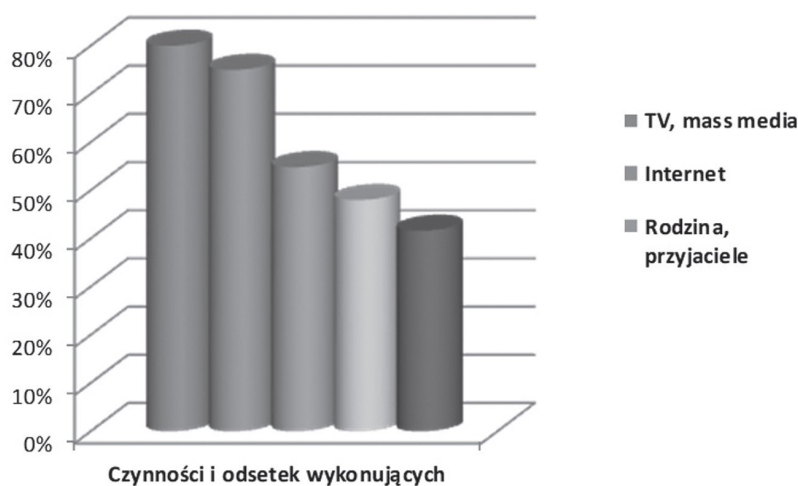
Tabela 3 oraz wykres 2 przedstawiają strukturę organizacji czasu wolnego Polaków zagregowaną w ramach najpopularniejszych bloków aktywności w latach 2013–2017²⁶.

²⁶ Na podstawie zagregowanych wartości poszczególnych wskaźników w ramach badań z wymienionego okresu. Cf. CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku*, komunikat z badań nr 17/2018, 2018, s. 2–3; GUS: *prawie jedna...*, op. cit. [24.09.2019]; *6 marca 2018 – Życie kulturalne...*, op. cit. [24.09.2019], *Życie kulturalne i sposoby...*, op. cit. [24.09.2019].

Tabela 3. Preferencje Polaków w zakresie organizacji czasu wolnego w latach 2013–2017²⁷

Czynność	Odsetek wykonujących (%)
Oglądanie telewizji, korzystanie z mass mediów	80
Korzystanie z Internetu	75
Przebywanie z rodziną, przyjaciółmi, znajomymi, życie towarzyskie	54,8
Kultura (w tym uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych)	48
Sport (w tym uczestnictwo w wydarzeniach sportowych)	41,6

Źródło: CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku*, komunikat z badań nr 17/2018, 2018, s. 2–3.

Wykres 2. Preferencje Polaków w zakresie organizacji czasu wolnego w latach 2013–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie zagregowanych danych: B. Kolny, *Analiza czasu wolnego w budżecie czasu Polaków*, „Handel Wewnętrzny” 2016, nr 2 (361), s. 232–238; CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku*, komunikat z badań nr 17/2018, 2018, s. 2–3; GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016, s. 89–231.

Zdecydowanie najpopularniejsze formy spędzania czasu wolnego przez Polaków w latach 2013–2017 to oglądanie telewizji oraz korzystanie z mass mediów, a także użytkowanie Internetu (odpowiednio 80% i 75%). Z rodziną i przyjaciółmi, a także na polu życia towarzyskiego w analizowanym okresie, spędzało czas 54,8% Polaków, 48% przejawiało aktywność kulturalną (również w ramach uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych), a 41,6% – aktywność sportową (również w zakresie uczestnictwa w wydarzeniach sportowych).

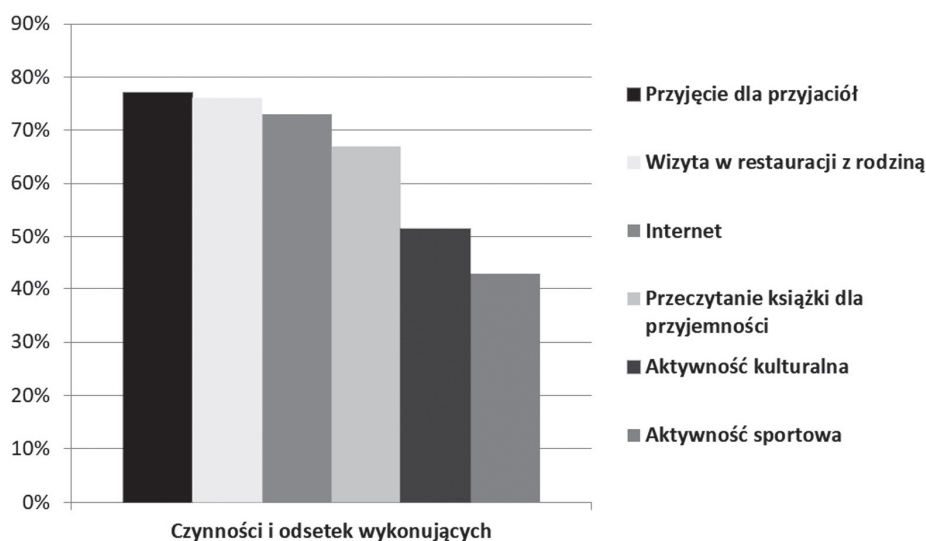
²⁷ Badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź, stąd też poszczególne kategorie nie sumują się do 100%.

Tabela 4 oraz wykres 3 przedstawiają strukturę organizacji czasu wolnego Polaków w roku 2018²⁸.

Tabela 4. Preferencje Polaków w zakresie organizacji czasu wolnego w roku 2018²⁹

Czynność	Odsetek wykonujących (%)
Urządzenie przyjęcia dla przyjaciół/znajomych	77
Wizyta z rodziną lub przyjaciółmi w restauracji	76
Korzystanie z Internetu	73
Czytanie książki dla przyjemności	67
Aktywność kulturalna	51,5
Aktywność sportowa	43

Źródło: CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2018 roku*, komunikat z badań nr 20/2019, 2019, s. 3–7.

Wykres 3. Preferencje Polaków w zakresie organizacji czasu wolnego w roku 2018

Źródło: CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2018 roku*, komunikat z badań nr 20/2019, 2019, s. 3–7.

W roku 2018 77% Polaków zorganizowało przyjęcie dla przyjaciół/znajomych, a 76% poszło z rodziną bądź przyjaciółmi do restauracji. Z Internetu w celach pozazawodowych korzystało 73% badanych, a 67% przeczytało książkę dla przyjemności. Aktywność kulturalną przejawiało 51,5% Polaków – po raz pierwszy w historii badań odsetek osób

²⁸ CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2018 roku*, komunikat z badań nr 20/2019, 2019, s. 3–7.

²⁹ Badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź, stąd też poszczególne kategorie nie sumują się do 100%.

uczestniczących w tego typu formach aktywności przekroczył 50%. Sport jako formę spędzania czasu wolnego wskazało 43% osób.

Na przestrzeni roku pomiędzy latami 2017 a 2018 zanotowano zauważalne zmiany w zakresie budżetu czasu wolnego Polaków.

Tabela 5. Tendencje w zakresie organizacji czasu wolnego w latach 2017–2018

Czynność	Odsetek wykonujących (%) ³⁰
Wizyta z rodziną lub przyjaciółmi w restauracji	+ 5
Aktywność kulturalna	+ 3,5
Urządzenia przyjęcia dla przyjaciół/znajomych	+ 3
Czytanie książki dla przyjemności	+ 3
Korzystanie z Internetu	+ 2
Aktywność sportowa	+ 1,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie zagregowanych danych: CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku*, komunikat z badań nr 17/2018, 2018, s. 2–3; CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2018 roku*, komunikat z badań nr 20/2019, 2019, s. 3–7.

O 5% Polaków więcej niż w roku 2017 poświęciło część swojego czasu wolnego na wizytę z rodziną lub przyjaciółmi w restauracji. Odsetek osób uczestniczących w aktywności kulturalnej wzrósł o 3,5% w stosunku do roku 2017 (na seansie w kinie pojawiło się o 7% badanych więcej). Co ciekawe, 3,5% Polaków to około 1 330 000 ludzi, a przed wprowadzeniem wspomnianej już Ustawy z dnia 10 stycznia 2018 roku w niedziele i święta pracowało, według danych NSZZ „Solidarność”, 1 300 000 Polaków³¹. W porównaniu z rokiem 2017 o 3% zwiększył się odsetek osób, które przynajmniej raz w roku przeczytały książkę dla przyjemności i wynosi obecnie 67%. O 3% Polaków więcej niż w roku 2017 urządziło przyjęcie dla swoich przyjaciół/znajomych, a 2% więcej korzystało z Internetu w celach pozazawodowych³². Odsetek osób preferujących aktywność sportową (w tym uczestnictwo w wydarzeniach sportowych) w ramach organizacji czasu wolnego zwiększył się o 1,4%.

Niedziela na tle innych dni tygodnia

Polacy przeznaczają w niedziele – wedle różnych szacunków – od około 29% do około 38% dobowego budżetu czasu na aktywności prorozwojowe, życie rodzinne i towarzyskie (od 7 do 9 godzin). Uczestnictwo w tychże deklaruje około 75% osób³³. W niedziele czas

³⁰ Kolejność malejąca – od największego wzrostu do największego spadku.

³¹ V. *1,3 mln Polaków pracuje w niedzielę i święta*, wgosparce.pl/informacje/40948-13-mln-polakow-pracuje-w-niedziele-i-swieta [12.09.2019]; *Konferencja Episkopatu Polski wspiera projekt ustawy NSZZ „Solidarność” w sprawie ograniczenia handlu w niedzielę*, <https://episkopat.pl/konferencja-episkopatu-polski-wspiera-projekt-ustawy-nszz-solidarnosc-w-sprawie-ograniczenia-handlu-w-niedziele/> [12.09.2019].

³² Spadek w porównaniu z uśrednionymi danymi za okres 2013–2017.

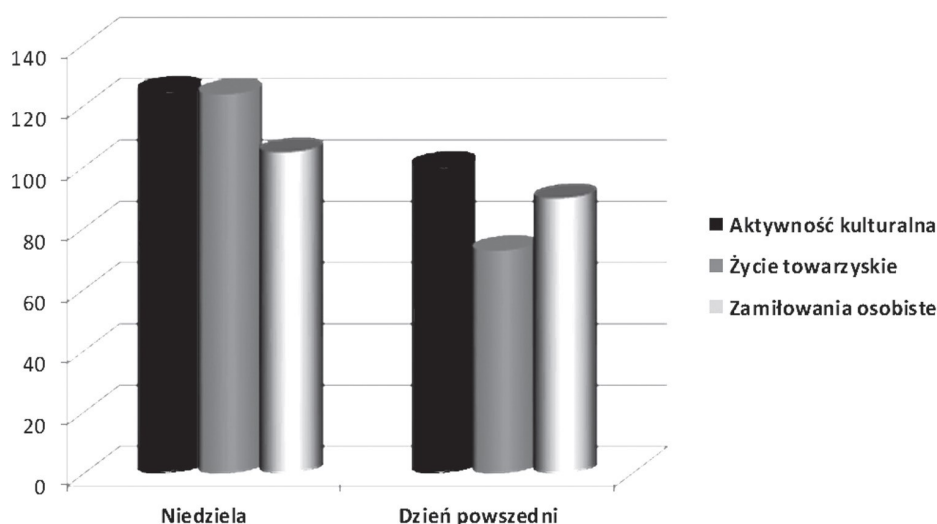
³³ Można domniemywać, iż po wprowadzeniu ustawy odsetek wzrósł do ponad 78%.

wolny jest dłuższy niż w przeciągu tygodnia średnio o 2 godziny i 14 minut³⁴. Wybrane aspekty zmian w strukturze czasu wolnego pomiędzy dniem powszednim a niedzielą prezentują poniższe tabele i wykresy (zarówno w ujęciu czasu minutowego poświęcanego na dane aktywności, jak i odsetka osób wykonujących dane czynności).

Tabela 6. Porównanie wybranych form zagospodarowania czasu wolnego w niedzielę i dni powszednie

Czynność	Niedziela (czas wykonywania w minutach) ³⁵	Dzień powszedni (czas wykonywania w minutach)
Aktywność kulturalna	125	100,5
Życie towarzyskie	124	73
Zamiłowania osobiste	105	90

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016, s. 89–231.

Wykres 4. Wybrane sposoby spędzania czasu wolnego w niedzielę (czas wykonywania w minutach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016, s. 89–231.

Z niedzielnego czasu Polaków 125 minut przeznaczane jest na aktywność kulturalną, a zatem o 24,5 minuty więcej niż w dniu roboczym. Życie towarzyskie wypełnia 124 minuty, czyli aż o 51 minut więcej niż w dni powszednie. Podobnie jest, jeśli chodzi o zamiłowania osobiste – w niedzielę czas im poświęcany to dodatkowe 15 minut (ogółem 105 minut).

³⁴ GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016, s. 89–231.

³⁵ Kolejność malejąca.

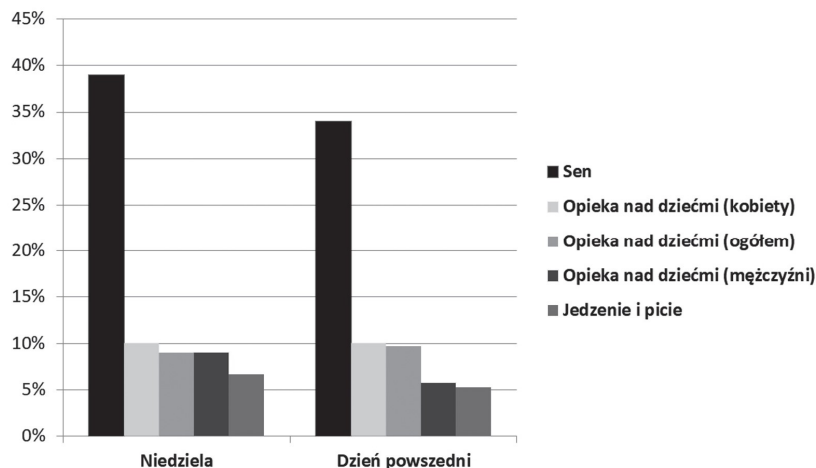
W przełożeniu na godziny przeciętny czas uczestnictwa w kulturze (jako widz) wyniósł 2 godziny i 5 minut, wykonywania czynności z zakresu życia towarzyskiego – 2 godziny i 4 minuty, podczas gdy w dzień powszedni – 1 godzina i 13 minut. Czas wykorzystany na realizację zamiłowań osobistych był o 15 minut dłuższy niż przeciętnie w okresie poniedziałek–piątek i o 5 minut dłuższy niż w soboty (1 godzina 45 minut).

Aktywność kulturalna oraz zamiłowania osobiste wypełniają 16,3% niedzielnego budżetu czasu. Co ciekawe, ten dzień sprzyja również szeroko pojętej regeneracji – w ujęciu rodzinnym, biopsychologicznym i czysto biologicznym. Zależności te prezentują poniższa tabela oraz wykres.

Tabela 7. Porównanie wybranych czynności pomiędzy niedzielą a dniem powszednim

Czynność	Niedziela (czas wykonywania w godzinach i minutach) ³⁶	Dzień powszedni (czas wykonywania w godzinach i minutach)
Sen	9:30	8:22
Opieka nad dziećmi (kobiety)	2:42	2:49
Opieka nad dziećmi (ogółem)	2:23	2:31
Opieka nad dziećmi (mężczyźni)	2:17	1:38
Jedzenie i picie	1:59	1:27

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016, s. 89–231.

Wykres 5. Porównanie udziału (%) wybranych czynności w dobowym budżecie czasu pomiędzy niedzielą a dniem powszednim

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016, s. 89–231.

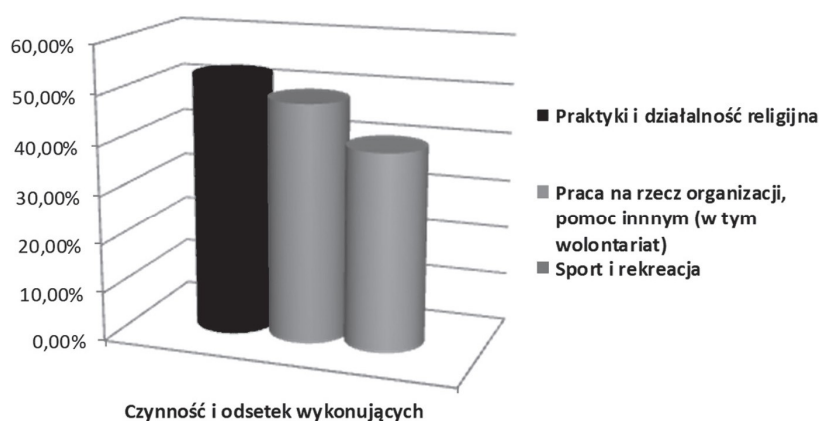
³⁶ Kolejność malejąca.

Aspekt zdrowotny i stricte rodzinny rozpoczyna się od snu – to właśnie w niedzielę Polacy śpią najdłużej – 9 godzin i 30 minut, czyli o ponad godzinę więcej niż w tygodniu roboczym; najdłużej spożywają również posiłki – prawie 2 godziny, co sprzyja animowaniu życia rodzinnego. W niedzielę wydłuża się czas przeznaczany przez mężczyzn na czynności opiekuńcze do 2 godzin i 17 minut, a zatem to właśnie ten dzień służy rozwijaniu się przez mężczyzn w roli ojca. Wszystko to wpływa na strukturę preferowanych niedzielnych form spędzania czasu wolnego.

Tabela 8. Wybrane sposoby spędzania czasu wolnego w niedzielę

Czynność	Odsetek wykonujących (%)
Praktyki i działalność religijna	52,8
Praca na rzecz organizacji, pomoc innym (w tym wolontariat)	48,8
Sport i rekreacja	40,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016, s. 89–231.

Wykres 6. Wybrane sposoby spędzania czasu wolnego w niedzielę

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016, s. 89–231.

52,8% Polaków uczestniczy w praktykach religijnych i działalności religijnej w niedzielę przynajmniej przez godzinę. Odsetek osób deklarujących pracę na rzecz organizacji (w tym wolontariat) i pomoc innym powiązaną z życiem religijnym był siedmiokrotnie wyższy niż w dni robocze i pięciokrotnie wyższy niż w soboty (48,8%)³⁷. W sporcie i rekreacji

³⁷ „Przekazywaniu pieniędzy na cele charytatywne sprzyja wyższe wykształcenie i uzyskiwanie dochodów wynoszących co najmniej 2000 zł na osobę w gospodarstwie domowym, a także duże zaangażowanie w praktyki religijne”, v. CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku*, op. cit., s. 5.

w niedziele uczestniczyło 40,4% Polaków (przy 41,6% jako całościowym wskazaniu uczestnictwa w szeroko pojętej aktywności na polu sportu i rekreacji). To właśnie w niedziele notuje się najwyższe wartości uczestnictwa w aktywności ruchowej w porównaniu do innych dni tygodnia – 2,8% doby poświęcane jest przez Polaków na aktywność ruchową.

Reasumując – w niedziele, szczególnie w godzinach około południowych, czas wolny przeznaczany jest przez Polaków na udział w praktykach religijnych, życie towarzyskie, zamiłowania osobiste, uczestnictwo w sporcie i rekreacji, udział w kulturze, pracę i zajęcia domowe, korzystanie ze środków masowego przekazu. Co ważne, wskazania uczestnictwa w sporcie i kulturze są do dwóch razy wyższe w niedziele niż w inne dni³⁸, a średni czas korzystania ze środków masowego przekazu jest wyższy w tygodniu roboczym o 41%³⁹.

Należy nadmienić, iż dotychczas nie zrealizowano jeszcze oddzielnego badania budżetu czasu Polaków (w tym struktury organizacji czasu wolnego) w niedziele po wprowadzeniu Ustawy z dnia 10 stycznia 2018 roku o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni, ale już same badania z roku 2018 wskazują na wzrost partycypacji w życiu rodzinnym, towarzyskim, kulturalnym, a także zwiększenie aktywności sportowej.

Wartości Polaków w kontekście organizacji czasu wolnego

W kwietniu 2020 roku zaprezentowane zostały rezultaty badań realizowanych w ramach projektu badawczego Europejskie Systemy Wartości, których ostatnia edycja odbyła się w roku 2017. Omówione w debacie publicznej wnioski wskazują, iż „Polacy jeszcze w 2008 r. traktowali pracę z prawdziwym nabożeństwem. W tej chwili jednak widać, że sytuacja ulega zmianie. Ciągłe jednak nasi rodacy – podobnie jak i obywatele innych rozwijających się krajów – cechują się wyższym etosem pracy niż obywatele krajów takich jak Wielka Brytania czy Holandia, które były kolebką kapitalizmu. A tam ludzie przestają uważać pracę za podstawowy obszar życia [...] zamiast tego rośnie znaczenie czasu wolnego i relacji z przyjaciółmi czy znajomymi”⁴⁰. Analiza aktualnych danych⁴¹ w zakresie hierarchii wartości Polaków wpisuje się po części w długofalowe tendencje, dostarczając również wielu innych ciekawych wniosków.

Tabela 9. Wartości w życiu Polaków⁴²

Wartość	Odsetek deklarujących (%)
Szczęście rodzinne	80
Zdrowie	55
Spokój	48

³⁸ GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, op. cit., s. 89–130.

³⁹ Ibidem.

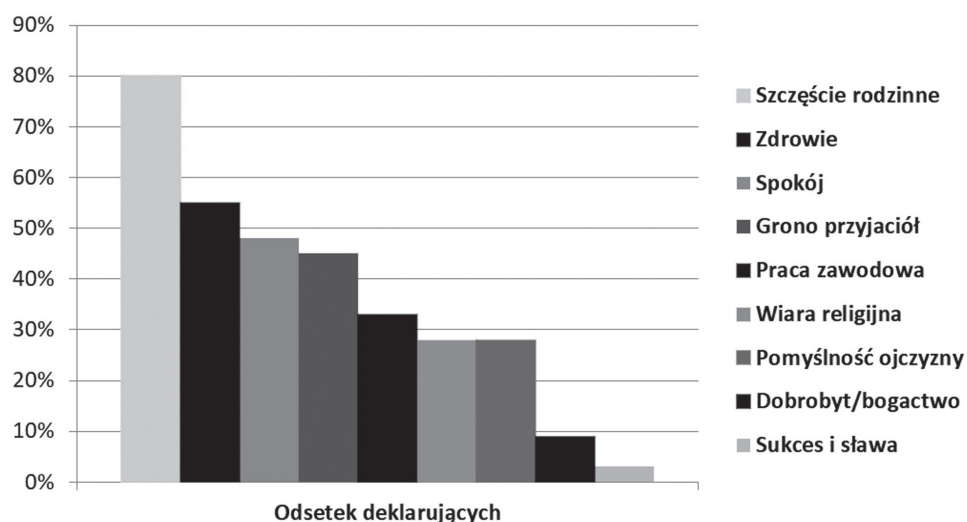
⁴⁰ V. Prof. Marody: *Polacy coraz bardziej cenią przyjaciół i czas wolny*, <https://businessjournal.pl/prof-marody-polacy-coraz-bardziej-cenia-przyjaciol-i-czas-wolny/> [24.09.2019].

⁴¹ V. CBOS, *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*, komunikat z badań 22/2019, 2019. s. 1–3.

⁴² Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną kategorię wartości, stąd też odpowiedzi nie sumują się do 100%.

Wartość	Odsetek deklarujących (%)
Grono przyjaciół	45
Praca zawodowa	33
Wiara religijna	28
Pomyślność ojczyzny	23
Dobrobyt/bogactwo	9
Sukces i sława	3

Źródło: CBOS, *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*, komunikat z badań nr 22/2019, 2019, s. 1–3.

Wykres 7. Wartości w życiu Polaków

Źródło: CBOS, *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*, komunikat z badań nr 22/2019, 2019, s. 1–3.

Szczęście rodzinne pozostaje najważniejszą wartością w życiu Polaków (80%)⁴³, drugie miejsce zajmuje szeroko pojmowane zdrowie (55%). Kolejne wskazanie to niewątpliwie korelujący z powyższym spokój (48%). Grono przyjaciół jest najistotniejsze dla 45% Polaków, natomiast pracę zawodową jako kluczową wartość w swoim życiu zadeklarowało 33%. Wiara religijna zajmuje pierwsze miejsce w hierarchii 28% Polaków, a najważniejsza dla prawie 1/4 Polaków jest pomyślność ojczyzny (23%) – zanotowano wzrost o 12 punktów procentowych w stosunku do roku 2013. Dobrobyt i bogactwo wskazało 9%, natomiast sukces i sławę 3% obywateli.

Z zaprezentowanych danych wynika, iż wartości o charakterze niematerialnym zdecydowanie dominują w strukturze rozkładu preferencji aksjologicznych respondentów.

⁴³ Co ciekawe, odsetek wskazań rośnie wraz z wykształceniem respondentów.

W stosunku do lat 2013 i 2008 w deklaracjach Polaków wyraźnie spada znaczenie pracy zawodowej, dobrobytu i bogactwa oraz wykształcenia⁴⁴. Zauważalnie wzrasta natomiast odsetek osób deklarujących jako kluczową wartość w swoim życiu pomyślność ojczyzny, możliwość wolnego głoszenia poglądów, uczestnictwa w demokratycznym życiu społeczno-politycznym (łącznie o 19% w stosunku do roku 2013 i 13% w stosunku do roku 2008)⁴⁵.

Co szczególnie ważne, 5% Polaków pomimo wskazania szczęścia rodzinnego jako najważniejszej wartości nie uczestniczy w życiu rodzinnym również w niedziele⁴⁶, a w ciągu tygodnia nie bierze w nim udziału 25,2% badanych⁴⁷.

Życie religijne Polaków w kontekście organizacji czasu wolnego

W długofalowej perspektywie wzrasta przyzwolenie na desakralizację czasu świątecznego, pojawia się podział na ten „święteczny” oraz „wolny”⁴⁸. Jeszcze w badaniach z 2010 roku stwierdzano, iż „nastąpił znaczący wzrost akceptacji odchodzenia od religijnego bądź rodzinnego celebrowania świąt (w tym niedziel). Nawet w tak krótkim okresie jak ostatnie dziesięciolecie możemy zaobserwować osłabienie tradycyjnych postaw i wzrost otwartości na alternatywne modele życia”⁴⁹. Czas przeznaczony na praktyki religijne wzrósł o 11 minut w przedziale czasowym 1976–2003, a odsetek uczestnictwa w nich o 3,5%. W okresie 2003–2013 na praktyki religijne przeznaczano o kolejne 2 minuty więcej, natomiast odsetek powrócił do stanu z 1976 roku (spadł o 3,5%)⁵⁰. Od 50,7% do 55% wedle różnych badań (średnio 52,8%) Polaków uczestniczy w praktykach religijnych i działalności religijnej w niedziele przynajmniej przez godzinę⁵¹. Wiara zajmuje pierwsze miejsce w hierarchii 28% Polaków⁵² (dane pozostają kompatybilne z danymi z roku 2013 i 2008 – odpowiednio 26 i 27%).

Podsumowanie

Dynamika zmian sposobu organizacji czasu wolnego przez Polaków w perspektywie długofalowej wskazuje na możliwość rozwoju potencjału wybranych specjalizacji turystyczno-rekreacyjnych. Wśród nich szczególnie nadzieje wiązać należy z aktywnością

⁴⁴ Co może być związane z tzw. inflacją szkolnictwa wyższego.

⁴⁵ CBOS, *Rodzina...*, op. cit., s. 3.

⁴⁶ Cf. CBOS, *Rodzina...*, op. cit., s. 1–3; CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2018 roku*, op. cit., s. 3–7.

⁴⁷ V. GUS: *prawie jedna piąta...*, op. cit. [18.09.2019].

⁴⁸ CBOS, „Czas świąteczny” czy „Czas codzienny” – o tradycjach wielkopostnych i wielkanocnych oraz świętowaniu w niedziele, komunikat z badań nr 42/2010, 2019, s. 6–8.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ B. Kolny, *Analiza...*, op. cit., s. 232–238.

⁵¹ GUS, *Budżet...*, op. cit., s. 89–231. Odniesienie do wskaźnika *dominantes* – 38,3% – uwypukla znaczącą różnicę, która może wynikać nie tylko z różnic metodologicznych w ramach realizacji poszczególnych projektów badawczych; v. *Religijność Polaków w liczbach – najnowsze dane ISKK*, <https://ekai.pl/religijnosc-polakow-w-liczbach-najnowsze-dane-iskk/> [24.09.2019].

⁵² CBOS, *Rodzina...*, op. cit., s. 1–3.

na polu szeroko pojętej kultury, również w zakresie turystyki historycznej (w związku ze wspomnianym wyżej wysokim odsetkiem osób deklarujących pomyślność ojczyzny jako najważniejszą wartość w swoim życiu), związanej z kultywowaniem tzw. pamięci zbiorowej⁵³. Pomimo rodzinnego stylu życia Polaków coraz szerszy udział, szczególnie młodzieży, we wszelkich emanacjach „cyfrowej cywilizacji”, rozwój pośrednich form interakcji (poprzez media społecznościowe) stanowi zagrożenie dla trwałości więzi społecznych i aktywności fizycznej jako formy relaksu. Niezależnie od tego kolejnego pola rozwoju polskiej turystyki upatrywać należy w stale rozwijającym się, alternatywnym stylu życia opartym na zasadach zdrowego żywienia⁵⁴, sportowej rekreacji i progresji indywidualnej świadomości egzystencjalnej⁵⁵.

Bibliografia

- Beck U., *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, tłum. S. Cieśla, Scholar, Warszawa 2002.
- Bombol M., *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społecznego*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2008.
- Castells M., *Spółczesność sieci*, tłum. M. Marody et al., PWN, Warszawa 2007.
- CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2017 roku*, komunikat z badań nr 17/2018, 2018.
- CBOS, *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2018 roku*, komunikat z badań nr 20/2019, 2019.
- CBOS, „Czas świąteczny” czy „Czas codzienny” – o tradycjach wielkopostnych i wielkanocnych oraz świętowaniu w niedziele, komunikat z badań nr 42/2010, 2010.
- CBOS, *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*, komunikat z badań nr 22/2019, 2019.
- CBOS, *Więzi społeczne*, komunikat z badań nr 151/2017, 2017.
- Franciszek (papież), *Chciałbym Kościoła ubogiego dla ubogich*, Wydawnictwo M, Kraków 2013.
- GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część I*, Warszawa 2015.
- GUS, *Budżet czasu ludności 2013. Część II*, Warszawa 2016.
- Höffner J., *Chrześcijańska nauka społeczna*, red. L. Roos, tłum. I. Bokwa, Wydawnictwo Fundacji ATK, Warszawa 1999.
- Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1972.
- Klose A., *Odpowiedzialność społeczna dzisiaj*, tłum. Z. Kowalska, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1999.
- Kolny B., *Analiza czasu wolnego w budżecie czasu Polaków*, „Handel Wewnętrzny” 2016, nr 2 (361).
- Mariański J., *Religia w społeczeństwie ponowoczesnym*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2010.
- Mariański J., *Kościół katolicki a społeczna gospodarka rynkowa*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 2000, t. 7, nr 2.

⁵³ Pamięć zbiorowa definiowana jest jako „element konkretnych, istniejących w określonym czasie i przestrzeni kultur; podzielane przez członków danej społeczności wyobrażenia o tym co działo się w jej przeszłości”; v. *Pamięć zbiorowa jako czynnik integracji i źródło konfliktów*, red. A. Szpociński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 11.

⁵⁴ Tzw. bycia fit.

⁵⁵ Wchodzącej w zakres zarówno tzw. ekologii integralnej (v. R. F. Sadowski, *Inspiracje koncepcji ekologii integralnej papieża Franciszka*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2016, t. 37, nr 4, s. 69), jak i tendencji określanych mianem „prywatyzacji religii”, podążającej nierzadko w stronę tendencji quasi-ezoterycznych.

Order Ethics: An Ethical Framework for the Social Market Economy, ed. C. Luetge, N. Mukerji, Springer, New York 2016.

Pamięć zbiorowa jako czynnik integracji i źródło konfliktów, red. A. Szpociński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.

Sadowski R. F., *Inspiracje koncepcji ekologii integralnej papieża Franciszka*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2016, t. 37, nr 4.

Netografia

1,3 mln Polaków pracuje w niedzielę i święta, <https://www.wgospodarce.pl/informacje/40948-13-mln-polakow-pracuje-w-niedziele-i-swieta> [12.09.2019].

6 marca 2018 – Życie kulturalne i sposoby spędzania czasu wolnego Polaków, <http://www.radiopik.pl/139,353,6-marca-2018-zycie-kulturalne-i-sposoby-spedzani> [24.09.2019].

CBOS: Polacy najchętniej spędzają czas wolny z najbliższą rodziną, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1085805,polacy-najchetniej-z-rodzina.html> [24.09.2019].

GUS: prawie jedna piąta Polaków nie ma w dni powszednie czasu wolnego, <https://www.rp.pl/Dane-gospodarcze/302129968-GUS-prawie-jedna-piata-Polakow-nie-ma-w-dni-powszednie-czasu-wolnego.html> [24.09.2019].

Konferencja Episkopatu Polski wspiera projekt ustawy NSZZ „Solidarność” w sprawie ograniczenia handlu w niedzielę, <https://episkopat.pl/konferencja-episkopatu-polski-wspiera-projekt-ustawy-nszz-solidarnosc-w-sprawie-ograniczenia-handlu-w-niedziele/> [12.09.2019].

Polacy pracoholicy – ponad 80% z nas zostaje w pracy po godzinach, <https://www.payback.net/pl/baza-wiedzy/komunikaty-prasowe/raport/polacy-pracoholicy-ponad-80-z-nas-zostaje-w-pracy-po-godzinach/>, [12.09.2019].

Prof. Marody: Polacy coraz bardziej cenią przyjaciół i czas wolny, <https://businessjournal.pl/prof-marody-polacy-coraz-bardziej-cenia-przyjaciol-i-czas-wolny/> [24.09.2019].

Religijność Polaków w liczbach – najnowsze dane ISKK, <https://ekai.pl/religijnosc-polakow-w-liczbach-najnowsze-dane-iskk/> [24.09.2019].

Życie kulturalne i sposoby spędzania czasu wolnego Polaków (sondaż), <http://ciekaweliczby.pl/zycie-kulturalne-sposoby-spedzania-czasu-wolnego-polakow/> [24.09.2019].

Streszczenie

Niniejszy artykuł zogniskowany jest wokół analizy sposobów organizacji czasu wolnego w polskim społeczeństwie w odniesieniu do budżetu czasu, jakim dysponują Polacy (zarówno w ujęciu dziennym, jak i tygodniowym). Na podstawie dostępnych badań zweryfikowano dynamikę zmian spędzania czasu wolnego w latach 1976–2018 i jej wpływ na możliwą progresję potencjału poszczególnych specjalizacji turystyczno-rekreacyjnych.

Słowa kluczowe: czas wolny, budżet czasu, społeczeństwo polskie, potencjał turystyczny

Abstract

Following article is focused on the analysis of the way of free time organization in the Polish society according to the budget of free time (in the daily and weekly range). Based on the available

research there were verified the dynamic of the changes of the ways of spending free time in the range of 1976–2018 and its influence on possible progression of the potential of chosen touristic-recreational specializations.

Keywords: free time, budget of time, polish society, touristic potential

NOTKA O AUTORZE

Dr Bartosz Łukaszewski, MBA, doktor nauk społecznych w zakresie socjologii, wykładowca akademicki (Collegium Humanum, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, SGGW, UKSW i WSTiJO w Warszawie), analityk, działacz społeczny, komentator medialny. Członek zarządu i przewodniczący rady naukowej Fundacji „Naszym Dzieciom”, koordynator programów profilaktyczno-prorozwojowych realizowanych w Klubie Młodzieżowym „Alternatywa” (specjalistycznej placówce wsparcia dziennego), ekspert naukowy Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego.